

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sociálních studií

Katedra mediálních studií a žurnalistiky

D

NEDOSTATEČNĚ SPECIFIKOVANÁ TEORIE ANOMIE (NENÍ
JASNÉ, ZDA MERTONOVA ČI DURKHEIMOVA),
REDUNDANTNÍ PASÁŽE V TÉTO ČÁSTI TEXTU,
NEADEKVÁTNÍ VOLBA OBLASTÍ HODNOCENÍ A K NIMI
PŘÍSLUŠEJÍCÍCH INDIKÁTORŮ, KTERÉ NEMAJÍ PODOBU
PRACOVNÍCH OTÁZEK

**Bezdomovectví KOHO, JAKÉ/MUŽŮ ŽEN, STARÝCH,
MLADÝCH, INDIVIDÁLNÍ, SKUPINOVÉ? v Brně optikou
teorie anomie**

Sociální deviace pro SPR– SPR 209

Imatrikulační ročník 2013/2014

Zadal: PhDr. Pavel Horák, Ph.D.

Vypracovala: Křenková Karolína (427219)

Brno

8.4. 2015

OBSAH

Úvod.....	3
1. Bezdomovectví v Brně.....	3
1.1. Volba sociálně deviantní skupiny.....	3
1.2. Lidé bez domova v Brně.....	4
2. Teorie anomie a její principy.....	5
2.1. Výběr dané teorie.....	5
2.2. Teorie anomie.....	5
3. Indikátory a aplikace.....	6
3.1. Indikátory v kontextu příčin existence jevu.....	6
3.2. Aplikace indikátorů na bezdomovectví v Brně.....	7
3.3. Nedostatky teorie anomie a nové alternativy teorií.....	8
4. Závěr.....	8
Zdroje.....	9

Úvod

Cílem dané seminární práce je využití a zhodnocení vhodnosti teorie anomie PROČ TÉTO TEORIE? k vysvětlení bezdomovectví PROČ BEZDOMOVECTVÍ? v druhém největším městě České republiky – Brně. Tohoto cíle autorka práce dosáhne ve třech následujících kapitolách. První z nich se bude zabývat bezdomovectvím v Brně v kontextu statistických údajů. Autorka práce se pokusí poskytnout krátký přehled o dané sociálně deviantní skupině. Druhá kapitola se zaměří na teorii anomie a její principy. Ve třetí kapitole autorka práce zmíní indikátory umožňující testovat platnost dané teorie a jejich aplikování. V závěru práce autorka zmíní závěrečná zjištění obsahující zhodnocení vhodnosti využití představené teorie na konkrétní sociálně deviantní jev. Součástí bude i doporučení dalších vhodných teorií. Na konci práce je umístěn seznam použitých zdrojů.

1. Bezdomovectví v Brně

LIDÉ *bez domova* představují PODLE JAKÝCH AUTORŮ? UVEĎTE ODKAZ DLE čsn! nejviditelnější skupinu, která je mnohdy charakteristická vysokým počtem závislých lidí či jinak zdraví ohrožujícím jednáním JAKÝM KONKRÉTNĚ?.

Magistrát města Brna prostřednictvím Odboru sociální péče v březnu 2014 realizoval projekt Zjišťování počtu lidí bez domova v Brně. Projekt se uskutečnil již potřetí (Magistrát města Brna 2014). Na základě nárůstu počtu lidí bez domova v Brně však autorka PROJEKTU? NEBO VY? považuje za důležité se danou skupinou zabývat. Na základě získaných podkladů chce využít konkrétní teorie pro vysvětlení daného jevu. Podle Koncepce

prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice, kterou zpracovalo v roce 2013 ministerstvo práce a sociálních věcí, nejsou důsledky bezdomovectví v České republice v současnosti dostatečně známy. Podle údajů ministerstva neexistuje dostatek využitelných teoretických poznatků empiricky ověřených, podle kterých by bylo možné určit významnosti determinant na vznik a průběh bezdomovectví (Konceptce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice 2013).

Brněnský projekt JAKÝ? je koncipován na základě získávání informací, které nejsou dostupné z jiných standardních zdrojů?? NESROZUMITELNÉ. Cílem projektu bylo získání kvantitativních údajů. Dané výstupy autorka textu využila pro danou seminární práci. V Brně se nejedná o nahodilé zjišťování počtu lidí bez domova, ale projekt zapadá do celkového rámce práce s danou sociální deviantní skupinou. Pro danou skupinu lze použít označení „bezdomovec“ či „člověk bez domova nebo přístřeší“ (Magistrát města Brna 2014).

Společnost JAKÁ?, nejen Brňané, vnímají KOHO KONKRÉTNĚv negativním kontextu. Bezdomovec žije odlišným způsobem života, který je mnohdy pro ostatní lidé těžko akceptovatelný. Dochází tak k určitému vybočení od normy, což vede k stigmatizaci dané skupiny (KDO TO TVRDÍ? UVEĎTE ODKAZ NA RELEVANTNÍ STUDIE, VÝZKUMY, LITERATURU). V Brně podle šetření magistrátu v březnu 2014 bylo 1 950 osob bez domova, z toho 1 398 mužů (71,7 %) a 552 žen (28,3 %). Nejvíce osob přitom bylo v produktivním věku 26 – 60 let (78,6 %) (Magistrát města Brna 2014). Daná sociálně deviantní skupina roste. Nárůst mezi lety 2014 a 2010 činí celkem 596 osob, což je téměř trojnásobný nárůst oproti rokům 2010 a 2006 (Magistrát města Brna 2014). V Brně je podle údajů ministerstva práce a sociálních věcí asi 12 % cizinců mezi bezdomovci (Konceptce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice 2013).

Podle Pavla Horáka v práci Expertíza pro cílovou skupinu „osoby společensky nepřizpůsobivé“ jsou důvody nárůstu bezdomovectví od roku 1989 zjevné. „Zatímco před rokem 1989 bylo v ČR bezdomovectví eliminováno (kdo nepracoval či se trvale nezdržoval v místě bydliště, byl trestně stíhán za příživnictví a odsouzen do vězení anebo byl umístěn do psychiatrické léčebny či ústavu), po roce 1989 došlo ke zrušení trestnosti příživnictví“ (Horák 2006: 6). Podle něj byly dalšími důvody zahraniční migrace, amnestování vězňů či lidí, kteří z různého důvodu ztratili byt. Dalším vlivem na nárůst této skupiny byla privatizace podniků. „Ke vzniku bezdomovectví přispěla především komercializace

podnikových ubytoven, kde často žili lidé, kteří přišli dětství v dětských domovech, mladí v internátech a po dvouleté vojenské službě už jen přežívali v různých podnikových ubytovnách, někteří s občanským pobytem ve vězení nebo ústavu“ (Horák 2006: 6).

2. Teorie anomie a její principy

Teorie anomie dle Émila Durkheima se zajímá o zkoumání deviantního chování jako jednoho z rysů modernity. V rámci modernity podle něj došlo ke značné změně tradičních hodnot. Francouzský sociolog zavedl pojem anomie do sociologie jako zdroj deviantního chování. Podle Durkheima je stav anomie situace, kdy je ohrožena integrita společnosti a solidarita (Munková 2004). Pokud nejsou jednoznačně stanoveny hodnoty a normy, přichází stav anomie. Lidé cítí, že jejich chování není regulováno ze strany společnosti, což vede k tomu, že upřednostňují vlastní cíle (Munková 2004).

V České republice dosud neexistuje komplexní právní úprava sociálního, případně dostupného bydlení, které by upravilo postavení státu a obcí v oblasti bytové politiky ve vztahu k osobám ohroženým sociálním vyloučením včetně bezdomovců (Konceptce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice 2013). Česká republika patří k zemím, které nemají instituci, která by se zabývala bezdomovectvím. Sociální zranitelnost a narůstající neschopnost zajistit vlastní potřeby bez systémové pomoci společnosti je výzvou pro politiky v České republice – lokální i národní (Magistrát města Brna 2014).

Durkheim (ROK VYDÁNÍ, STRANA OPISU, VYUŽÍVEJTE PRIMÁRNÍ LITERATURY!) tvrdí, že sociální svět v případě patologického chování může být poznán díky aplikaci kritéria takzvané normality a patologie. Odchylka od průměrných hodnot pak podle něj vypovídá o určitém stupni patologie ve společnosti. JAK TOTO SOUVISÍ S ANOMIÍ?

Émil Durkehim se zabývá také přeměnou solidarity ve společnosti. Podle něj se mění spolu s vývojem dělby práce. Tradiční společnost je charakteristická nízkou dělbou práce a společnost vyznává identické normy a hodnoty. V moderních společnostech převažuje

organická solidarita, což znamená rozvinutější dělbu práce a silně diferencované kolektivní vědomí (Munková 2004). Tím dochází k odlišným pozicím lidí ve společnosti. DTTO

Teorii anomie následně rozpracoval americký sociolog *Robert Kling Merton*, který ji rozvedl v kontextu americké společnosti. Fungování společnost je podle něj založeno na systému jako celku. Oba sociologové se shodují, že určitá míra sociálních deviací ve společnosti je normální. Podle Mertona však lze jeden konkrétní jev ve společnosti chápat v různě, funkčně či dysfunkčně.

Merton napsal v roce 1938 esej nesoucí název *Social structure and anomie*. Popisuje takzvaný americký sen v kontextu reality, která představuje ekonomické nerovnosti. Evropané vnímali Ameriku jako zemi s neomezenými možnostmi. Proto došlo ke značené migraci za cílem splnění osobních snů. Americký sen tak představoval možnost ukázat talent a být úspěšný. Americký sociolog Merton považuje za zdroj anomie nedostatek symetrie mezi sociální a kulturní strukturou společnosti. Hlavní hodnotou se podle něj stává ekonomický úspěch. Současná struktura společnosti však neumožňuje dosažení snu pro každého jednotlivce. Zde dochází k protichůdným stavům, kdy jsou lidé hnáni za cíli a současně jsou limitováni jejich šance kvůli postavení v sociální struktuře. Popsané napětí následně vede k anomii – deviantnímu chování (Merton 1938).

POVRCHNÍ

3. Indikátory ČEHO a aplikace NA CO?

V následujících podkapitolách se autorka práce zaměří na jednotlivé indikátory v kontextu příčin vzniku daného sociálně deviantního jevu. Následně zmíněné indikátory aplikuje na vybraných jev – bezdomovectví v Brně. Na závěr se bude zabývat jednotlivými nedostatky vybrané teorie, které se bude snažit pokrýt jinými alternativami.

3.1. Indikátory v kontextu příčin existence jevu

V rámci teorie anomie lze dle Durkheima a Mertona použít dva hlavní indikátory, které odkrývají příčiny rizikového sociálně deviantního chování či jevu. Na základě druhé kapitoly, kde autorka práce popsala na základě odborné literatury teorii anomie, lze za

indikátory považovat – *oslabení norem JAKÝCH? v důsledku oslabení kontroly společnosti JNAK SE PROJEVUJE? a pocit odchýlení od ostatních lidí v důsledku postavení ve společnosti*. Dalším indikátorem může být *rozvoj ekonomiky* ??? TAKŽE NĚMECKO NEBO JAPONSKO, KTERÉ SE VYZNAČUJÍ VYSOKÝM ROZVOJEM EKONOMIKY, JE NEBEZPEČÍ ANOMIE???, který souvisí s moderní společností. S moderní společností lze identifikovat řadu indikátorů, které odkazují k vzniku sociálně deviantního chování či jevů. Například *odlišná dělba práce* a sní spojená *diferencována struktura v rámci společnosti* či oslabení sociální sounáležitosti na úkor individuálních potřeb a hodnot. Mizející normy zavazující určité jednání jsou dalším z významných indikátorů. Na příkladu takzvaného amerického snu lze interpretovat indikátor ekonomických nerovností jednotlivých obyvatel společnosti.

NEPRŮKAZNÉ, NEDŮSLEDNÝ VÝBĚR RELEVANTNÍCH INDIKÁTORŮ

3.2. Aplikace indikátorů na bezdomovectví v Brně

Pro aplikaci indikátorů zmíněných v předchozí podkapitole je vhodné pojímat danou problematiku v kontextu České republiky. Obecně lze říci, že od roku 1989 došlo k řadě změn v normách společnosti. I přestože se danou cílovou skupinou zabývá četné množství neziskových organizací, samotná Česká republika nemá speciálně vyhrazené oddělení pro řešení bezdomovectví na jejím území. Struktura společnosti se změnila. Od roku 1989 došlo k vyšší míře individualizace ve společnosti. Lidé mají vyšší životní úroveň a podstatnou roli hraje i sebevzdělávání. Právě daná sociálně deviantní skupina je omezena k dosažení svých cílů, jelikož je znevýhodněna nízkých vzděláním a často nedosahuje ani životního minima. Oproti ostatním lidem ve společnosti je tak znevýhodněna. Nedostatečné vzdělání jim brání získat zaměstnání na trhu práce. Lidé bez domova se tak nacházejí v situaci, kdy nemohou plnit cíle definované společností a jsou tak stigmatizováni. Dostávají se tak do role, kdy jsou odkloněni od ostatních jedinců v důsledku jejich nižšího postavení ve společnosti. Brno je specifické také vysokým množstvím studentů, kteří mohou znamenat pro trh práce „výhodou“ pracovní sílu. Brno, jako druhé největší město v České republice, lze řadit k ekonomicky rozvinutým městům, což může způsobovat vyšší nároky na jedince. Lidé díky svému vzdělání hledají vyšší postavení a tím se mezi obyvateli tvoří poměrně značné nerovnosti. Lze se domnívat, že v Praze, kde je vyšší životní úroveň, jsou nerovnosti mezi lidmi ještě značnější.

Listina základních práv a svobod hraje podstatnou roli v rámci norem. Podle článku 3 nesmí být nikomu způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobody (Listina základních práv a svobod 1998). Každý jednatel má právo na vlastní cíle, které jsou pro lidi dnes prioritní. Lidé bez domova jsou však znevýhodněni chybějícím zázemím a dochází u nich k obtížnému uspokojování nejzákladnějších potřeb, čímž dostávají do podřadné pozice ve srovnání s většinou společnosti. Nemají prostředky k dosažení „standardní úrovně“, kterou si moderní společnosti vytvořila.

3.3. Nedostatky teorie anomie a nové alternativy teorií

Daná teorie aplikovaná na bezdomovectví v Brně se nezabývá psychologickými příčinami. Sociologický proud teorií nebere v úvahu proces utváření osobnosti delikventů například na základě psychoanalytické či behaviorální teorie a nezabývá se strukturou osobnosti delikventů. Klade důraz na prostředí a vynechává podstatu psychologie člověka, čímž se může limitovat. Důležitou roli v teorii anomie hraje dosahování určitého cíle, k čemuž lidé potřebují určité prostředky. Původní prostředek se v průběhu dosahování cíle může proměnit v daný cíl, což může učinit teorii méně důvěryhodnou.

Pokud by se autora práce dívala na danou cílovou skupinu z hlediska psychologického získala by podrobnější informace o postavě delikventa. Například psychoanalytické teorie předpokládají, že devianti jsou nezralé osobnosti a mohou mít negativní zkušenosti z raného dětství. Orientují se i na minulost, zatímco zvolená teorie anomie minulost opomíjí. Odhalením problémů může dojít k nápravě v současnosti, zatímco prostředí se přizpůsobují komplikovaněji. V případě behaviorální teorie by se jednalo o určitý způsobem naučeného chování, což by přineslo nový pohled z hlediska učení. Na druhou stranu právě bezdomovci jsou stavěni dle teorie anomie do „nižší role“ ve společnosti, čímž je jejich chování do jisté míry determinováno. Nemusí se jednat o jejich osobnosti, ale určité přizpůsobení dané skupině, která je pro ně „komunitou“.

4. Závěr

Cíl dané seminární práce se autorce práce vydařilo splnit. Nejprve si vybrala sociálně deviantní jev – Bezdomovectví v Brně. Následně na základě relevantních zdrojů získala informace o daném stavu vybrané skupiny na základě statistických údajů. V další kapitole

vybrala vhodnou teorii, kterou následně na základě odborné literatury popsala. Na základě teoretického základu zvolila indikátory příčin vzniku sociálně deviantního jevu, které poté aplikovala na zvolený jev. Autora práce považuje za *silnou stránku* teorie anomie, že vnímá vliv prostředí, ekonomických a politických faktorů a snaží se o vysvětlení normality. Silnou stránkou může být i poměrně jednoduchá aplikovatelnost na daný jev. *Slabé stránky* autorka práce vnímá v oblasti psychologické, kdy se daná teorie nezabývá osobností delikventa a ani jeho minulostí. Právě daná skupinu (bezdomovci) může mít špatné zkušenosti z minulosti, což teorie anomie neřeší.

Zdroje

HORÁK, Pavel. EXPERTÍZA PRO CÍLOVOU SKUPINU „OSOBY SPOLEČENSKY NEPŘIZPŮSOBENÉ“ [online]. [cit. 2015-05-09]. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/el/1423/jaro2015/SPR209/um/12_Horak_spolecensky_neprizpusobene_osoby.pdf?studium=660144

MAGISTRÁT MĚSTA BRNA, ODBOR SOCIÁLNÍ PÉČE. 2014. Zjišťování počtu lidí bez domova v Brně: Zpráva o výsledcích projektu [online]. Brno [cit. 2015-05-09]. Dostupné z: http://www.armadaspasy.cz/sites/default/files/projects/brno_sb2014.pdf

MERTON, Robert. 1938. Social structure and anomie. *American Sociological Review*

[online]. třetí(páté) [cit. 2015-05-10]. Dostupné z:

<http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/4111/Readings/MertonAnomie.pdf>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. 2013. Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 [online]. Praha [cit. 2015-05-09]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf>

MUNKOVÁ, Gabriela. 2013. Sociální deviace: přehled sociologických teorií. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 168 s. ISBN 978-807-3803-988.

TITTLE, Charles R a Raymond PATERNOSTER. Social deviance and crime: an organizational and theoretical approach. Los Angeles: Roxbury publishing company, 2000, xxiii, 727 s. ISBN 189148737x.

Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky ; Úplné znění zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny : některé další související právní předpisy. Vyd. 9. Praha: Armex, 2013, 128 s. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-25-0.